

A Magyar Nemzetrészes Szlovákiában

írta Duray Miklós
(Merano, 1997. április 29)

”Szlovákiai magyar” vagy korábban ”csehszlovákiai magyar” egy huszadik századi fogalom és realitás

A magyar nemzetnek a mai Szlovákiában élő része 1918 előtt több mint egy évezredig a hazájában élt. Azóta sem hagyta el szülőföldjét, hanem akarata ellenére Trianonban (1920), illetve Párizsban (1947) áthelyezték a feje fölött az államhatárt.

Amikor ez megtörtént (1919), akkor a mai Szlovákia területén élő lakosság 23,5%-át alkották a magyarok (693 ezer fő). Most (1991) Szlovákia lakosságának 11,2%-a magyar anyanyelvű (608 ezer fő). A mai Szlovákiában élő magyarság jogainak alapját a Saint Germain en Laye-ban 1919-ben Csehszlovákia és a központi hatalmak által aláírt kisebbségvédelmi kötelezvény jelentette. Erre épült az 1920-ban elfogadott csehszlovák alkotmánylevél¹ valamint az utána 1926-ig meghozott nyelvtörvények².

Ez alkotja a mai Szlovákiában, azaz a volt Csehszlovákia utódállamában élő magyarok szerzett jogát. A szlovákiai joggyakorlat azonban a szerzett jog kategóriáját nem ismeri, noha a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 5. cikkelyének 2. bekezdése erre a jogra hivatkozik. Ez az egyezségokmány része a szlovák jogrendnek.³ Részben a joggyakorlat-béli hiányosságnak, részben a többségi politikai akarat hiányának tudható be a szlovákiai magyarok helyzetének folyamatos romlása. A politikai közhangulat következménye az is, hogy Szlovákiának 1992-ben elfogadott alkotmánya⁴ az államot és magát az alkotmányt is a szlovák nemzetből vezeti le, és nem az állampolgári egyenlőség elvéből. Az 1920-as években szerzett jogok a gyakorlatban megsemmisültek. Igaz, hogy az 1968 októberében elfogadott alkotmánytörvény⁵ feleleveníthette volna a korábbi jogokat, de ez nem következett be. Ezt az alkotmánytörvényt az 1991. januárjában elfogadott emberi jogok alkotmánylevele⁶ megszüntette, de nem helyettesítette mással. Szlovákia mai alkotmánya sem javítja a helyzetet.

A jogalkotásban a magyarok szempontjából két pozitív esemény említhető az elmúlt években: a nevek írására, valamint hivatalos elismerésére⁷ és a községek magyar nyelvű megjelölésére⁸ vonatkozó törvény. Mindkét ügy rendezését azonban az Európa Tanács írta elő Szlovákia felvételekor (1993)⁹. A teljesítés nem felel meg az Európa Tanács elvárásának, mert attól elmarad. Más vonatkozásban sem teljesítették az elvárásokat, mert Szlovákiában még mindig nem számolták fel azon jogi normák következményét, amelyek 1945 és 1948 között a magyarokkal szemben a kollektív bűnösség elvét érvényesítették és többek között megfosztották összes ingatlan vagyontól – ennek következtében a magyar nemzetiségű lakosságot azóta is gazdasági diszkrimináció sújtja. A magyar lakosság elnyomása Szlovákiában az önálló állam megalakulásával (1993), de főleg 1994 decemberétől, Vladimír Meciar harmadszori kormányra lépése óta felgyorsult:

1. Megszületett az államnyelvről szóló törvény¹⁰, amely a szlovák nyelv kizárólagos használatának jogi kereteit teremti meg, nemcsak a hivatali ügyintézésben és az ügyféli kapcsolatokban, hanem az egyházi ügyvitelt érintően és a magánélet egy részében is, pl. az orvos és a beteg kapcsolatában.

2. Átszervezték Szlovákiában az államigazgatást és az államigazgatási területeket. Az államigazgatást 1991-től néhány törvény szabályozta, melyek alapján többek között 17 magyar többségű elsőfokú államigazgatási terület keletkezett, valamint két másodfokú.¹¹ Az 1996-ban elfogadott törvény¹² ezt

megszüntette. Azóta csupán két elsőfokú államigazgatási területen belül élnek többségben a magyarok. Továbbá létrejött nyolc másodfokú államigazgatási terület, melyből ötben élnek magyarok, 10%-30%-os koncentrátságban. Ezeken a területeken fognak 1998-ban megalakulni a regionális önkormányzatok, amelyekben a számarányuk miatt a magyarok alárendelt helyzetbe kerülnek.

3. A parlament elfogadta a Matica Slovenská szlovák sovinszta szervezet különleges jogállását biztosító törvényt***13**, ami bizonyos államigazgatási hatásköröket is biztosít a szervezetnek, beavatkozási lehetőséget az etnikai kapcsolatokba és a nem szlovák nemzetiségű lakosság kulturális életébe, továbbá az iskolaügybe és feljogosítja a szervezetet feladatának teljesítése érdekében további jogi személyek létrehozására. A Matica Slovenská jelenleg a kulturális tárca költségvetésének mintegy 5%-a fölött rendelkezik (145 millió SK), ugyanakkor a lakosság több mint 10%-át kitevő magyarság a kultúrájára gyakorlatilag nem kap költségvetési támogatást — a kulturális tárca költségvetésének kb. 0,1%-a jut a magyar kultúrára.

4. Megszületett a nem szlovákiai állampolgárságú szlovákok szlovákiai jogait szabályozó törvény, amely a második világháború után a magyarok jogfosztását törvényesítő jogszabályok meghozatala óta az első faji jellegű törvény Szlovákiában***14**. A törvény kimondja, hogy csak az szerezheti meg a külföldi szlovák státuszát Szlovákiában, aki három nemzedékre visszamenőleg bizonyítani tudja szlovák etnikai eredetét. Ez azt jelenti, hogy az a személy, illetve leszármazottja, aki a mai Szlovákia területén született és most más országban él, de nem szlovák eredetű, illetve nem szlovák nemzetiségű, ezen törvény szerint hátrányos helyzetbe kerül a szlovák etnikai eredetet bizonyítani tudó személyekkel szemben. Ennek nagyon komoly munkajogi és vagyoni jogi vonatkozásai vannak.

5. Ezek alapján nem lehet csodálkozni azon sem, hogy 1997 márciusában az iskolaügyi államtitkár körlevelet***15** intézett az államigazgatás iskolákat irányító járási vezetőihez, melyben elrendelte a következőket: —a magyar tannyelvű iskolákban a szlovák nyelvet kizárólag szlovák nemzetiségű tanítók oktathatják. A többi nem szlovák iskolában ugyanígy a földrajzot és a történelmet is (a "kizárólag" kifejezést később "főleg"-re módosította az államtitkár); —azon községek szlovák iskoláiban, ahol a magyar lakosság aránya meghaladja a 40%-ot, a tanítók fizetés-kiegészítésben részesüljenek; —minden községben, ahol magyarok is laknak és nincs iskola vagy nincs szlovák iskola, a lehetőség szerint meg kell nyitni a szlovák iskolát (a magyar iskolát azonban nem). Ezt a szellemet tükrözi a készülõ közoktatási törvénytervezet is. Minden jel arra utal, hogy Szlovákiában beköszöntött a nemzeti diktatúra, ami azonban nem csak Vladimír Meciar kormányának és a kormánykoalíciónak a bûne, mert az említett törvényeket megszavazta a parlament szlovák ellenzékének jelentős része is.

A demokratikus kibontakozást Szlovákiában nehezíti, hogy a nemzeti alapú jogtiprásokkal viszonylag széles az egyetértés a szlovák politikában és a szlovák társadalomban. Ennek bizonyítéka az is, hogy a Szlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság között megkötött alapszerződést a szlovák ellenzék is csak egy korlátozó parlamenti határozat kíséretében volt hajlandó elfogadni. Az alapszerződést máig nem publikálták a törvénytárban, noha a ratifikáció óta elmúlt több mint egy év.

További társadalmi méretű egyeztetési probléma, hogy a szlovákoknak és a magyaroknak eltérő a múlttal, a jellel és a jövővel kapcsolatos véleménye. A múltra vonatkozóan szinte semmiben sincs egyetértés. Ezt bizonyítja, hogy 1996-ban a magyarság ezerszáz éves emlékűnepei és emlékművei ellen a szlovák államhatalom szlovák ellenzéki kezdeményezésre társadalmilag is támogatott támadást intézhetett. A jelent illetően bizonyos konszenzus azon szlovákokkal képzelhető el, akik elutasítják a jelenlegi kormánypolitikát, a miniszterelnök támadásait a köztársasági elnök ellen, a parlamenti demokrácia folyamatos megsértését a kormánykoalíció által és a privatizáció módját. A jövő vonatkozásában a leglényegesebb eltérés abban mutatkozik, hogy elfogadhatatlan a szlovákok számára a magyarok saját közösségére vonatkozó jövőképe.

A magyar lakosság közel 90%-a támogatja az ország NATO és Európa Unió-béli tagságát, a szlovákiai átlag azonban nem haladja meg az 50%-ot.***16** A szlovákságnak a magyarokról alkotott képe és a magyarságnak önmagáról alkotott képe között is határozott eltérések vannak. A szlovákok általában nemzetiségi kisebbségnek tekintik a magyarokat, egy jelentős része pedig betolakodónak, vagy elmagyarosodott szlováknak, akik veszélyeztetik a szlovák nemzet identitását. A magyarság ugyanakkor őslakos, társadalmilag és politikailag jól szervezett közösségként és nem kisebbségként határozza meg önmagát.

A magyarok politikai állásfoglalásaikban ugyan nem utasítják el a szlovák államot, de 1993 előtt nem támogatták létrejöttét. A magyar parlamenti képviselők nem szavazták meg sem a függetlenségi nyilatkozatot, sem Szlovákia alkotmányát, melynek oka a két dokumentum túlfűtött nemzeti jellegében rejlik. A szlovák állam 1993-ban is ugyanúgy a magyarok közreműködése és óhaja nélkül jött létre, mint 1918-ban vagy 1945-ben Csehszlovákia. A magyarság tárgyilagosan kezeli azt a tényt, hogy a történelmi szülőföldje egy vele szemben ellenségesen viselkedő országban van. Ebből a helyzetből az egyik kiutat az európai integrációban látja, valamint azokkal a szlovákokkal való együttműködésben, akikkel néhány kérdésben konszenzusra tud jutni.

A Szlovákiában élő magyarság nem akar a NATO-n kívül rekedni és azt sem óhajtja, hogy a magyar nemzet egyes részeit az államhatárok mellett még a schengeni határvonal is elválassza egymástól. A Szlovákiában élő magyarság önmagával kapcsolatban három elképzelést fogalmazott meg:

- a területi autonómiát, vagy a magyar többségű, illetve kiegyensúlyozott etnikai arányú, önkormányzattal rendelkező, sajátos státuszú régiókat; és ennek kombinációját a személyi elvű autonómiával;
- törvényekkel meghatározott intézményi autonómiát;
- a szubszidiaritás elvének következetes érvényesítését a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájának szellemében.

E három elképzelés egyikére sincs egyelőre fogadókészség a szlovák politikában.

írta Duray Miklós

JEGYZETEK:

- * **1.** A nemzeti, vallási és faji kisebbségek védelméről szóló alkotmánylevél – a Törvénytár 1920. évi 121. számú alkotmánytörvénye.
- * **2.** A Csehszlovák Köztársaságban érvényesülő nyelvi jogok alapelveit meghatározó törvény – a Törvénytár 1920. évi 122. számú törvénye.
- * **3.** A nyelvtörvény végrehajtását szabályozó kormányrendelet – a Törvénytár 1926. évi 17. számú kormányrendelete. 3. A Törvénytár 1976. évi 126. számú rendelete és az 1993. évi 53. számú hirdetménye.
- * **4.** A Szlovák Köztársaság Alkotmánya – a Törvénytár 1992. évi 460.
- * **5.** A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság nemzetiségeinek helyzetéről szóló alkotmánytörvény – a Törvénytár 1968. évi 144. számú törvénye.
- * **6.** Az alapvető jogokról és szabadságjogokról szóló alkotmánylevél – a Törvénytár 1991. évi 23. számú alkotmánytörvénye.
- * **7.** A személynevekről és családnevekről szóló törvény – a Törvénytár 1993. évi 300. számú törvénye.
- * **8.** Az anyakönyvekről szóló törvény – a Törvénytár 1994. évi 154. számú törvénye. A községek nemzetiségi kisebbségek nyelvén való megjelöléséről szóló törvény – a Törvénytár 1944. évi 191. számú törvénye.
- * **9.** Opinion No. 175 (1993) on the application by the Slovak Republic for membership of the Council of Europe (Text adopted by the Assembly on 29 June 1993).
- * **10.** A Szlovák Köztársaság államnyelvéről szóló törvény – a Törvénytár 1996. évi 270. számú törvénye.
- * **11.** A helyi államigazgatás szervezéséről szóló törvény – a Törvénytár 1990. évi 472. számú törvénye. A Szlovák Köztársaság területi és államigazgatási felosztásáról szóló törvény – a Törvénytár 1990. évi 517. számú törvénye.
- * **12.** A Szlovák Köztársaság területi és államigazgatási elrendezéséről szóló törvény – a Törvénytár 1996. évi 221. számú törvénye.

*13. A Matica Slovenskáról szóló törvény – a Törvénytár 1997. évi 68. számú törvénye.

*14. A külföldi szlovákokról szóló törvény – a Törvénytár 1997. évi 52. számú törvénye.

*15. Ondrej Nemèok államtitkár körlevelében a Szlovák Köztársaság kormánya 459/95, 768/95 és a 845/95 számú határozatára hivatkozik.

*16. A FOCUS közvélemény-kutató intézet 1997. január 28.-a és február 4.-e között végzett közvélemény-kutatása szerint 1005 megkérdezettnek 61%-a venne részt Szlovákia NATO-tagságáról rendezett népszavazáson. Ezek közül 65%-a egyetértene Szlovákia NATO-tagságával, 35%-a ellenezné. A Magyar Koalíció szimpatizánsai támogatták legnagyobb mértékben Szlovákia NATO-tagságát. A közvélemény-kutatás arra is választ adott, hogy Szlovákia összlakosságának mindössze 39%-a támogatná az ország NATO-tagságát.